

STŘEDOVĚKÉ JÁDRO DOMU ZEMĚDĚLSKÉ USEDLOSTI ČP. 1 V MÍRKOVICÍCH VÝSLEDKY HLOUBKOVÉHO PRŮZKUMU

JIŘÍ HAVLICE – LIBOR KODÝDEK –
DANIEL ŠNEJD

Poznatky o stavebním vývoji obytného domu usedlosti čp. 1 ve vsi Mirkovice (okres Český Krumlov) byly již dříve publikovány (Šnejd 2013, 84–88), nicméně zaslouží si další, tentokrát mnohem podrobnější zhodnocení. Řadu nových zjištění od té doby totiž přinesl pokračující hloubkový (stavebněhistorický i archeologický) průzkum, jenž probíhal souběžně s transferem dřevěných konstrukcí domu, ukončeným v únoru roku 2014. Rozebráním dřevěných konstrukcí za účelem jejich převozu do skanzenu v západočeských Chanovicích se naplnil osud v současnosti nejstaršího známého domu venkovské poddanské usedlosti v českých zemích. Dedrochronologická analýza roubeného pláště obytné místnosti přinesla překvapivé výsledky: k pokácení dřeva došlo na přelomu let 1422/1423 (Kyncl 2013). Do té doby nejstarší zjištěné roubené obytné místnosti venkovských domů – v Sakách (okres Kladno) a Vitějovicích (okres Prachatice) – pocházejí „teprve“ z 90. let 15. století (Anderle – Ježek – Zavřel 2000; Škabrada 2004).

HISTORIE DOMU A JEHO OBYVATEL

Obec Mirkovice je v písemných pramenech jednoznačně doložena k roku 1362, a to jako sídlo Bohuslava z Mirkovic (Pešta 2004, 291). K jejímu založení však došlo mnohem dříve, patrně v souvislosti s kolonizačním úsilím cisterciáckého kláštera ve Zlaté Koruně ve 2. polovině 13. století. V letech 1398–1404 se pak Mirkovice objevují v predikátu Komareta z Mirkovic. Je tedy zřejmé, že se ve vsi ve vrcholném středověku nacházelo sídlo vladyckého rodu. Již k roku 1383 ale získal blíže nespecifikovaná pole v Mirkovicích krumlovský kostel sv. Víta a po polovině 15. století připadla část vsi českokrumlovskému děkanství (Mašková 1997). Mezi lety 1601–1613 pozbývá zřejmě svatovítský kostel většinu svého majetku v Mirkovicích (až na jedinou usedlost čp. 2 /?/); dominantním vlastníkem nemovitostí se stává město Český Krumlov.

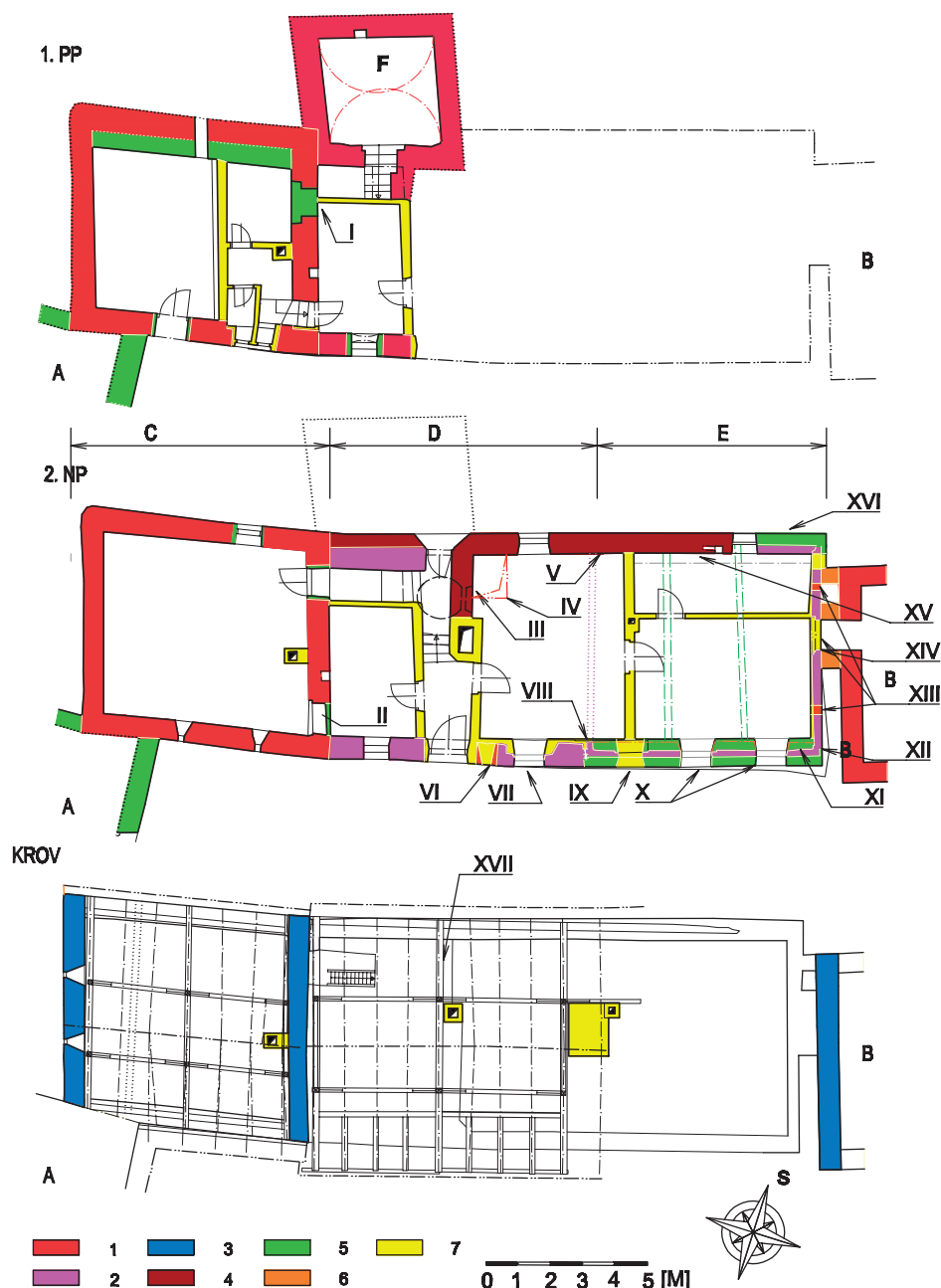
Nejstarší dochovanou zmínku o usedlosti čp. 1 obsahuje listina z roku 1485, ve které převádí zlatokorunský opat Ondřej městské obci krumlovské roční plat čtyř kop a jednoho groše na čtyřech osedlých lidech v Mirkovicích; zmíněn je mj. „...Martin Řehut, jenž platí s lánu na svatý Havel puol kopy a na svatý Jiří tolikéž...“ (SOka ČK 1). Nejstarší část domu – roubená jizba – je však o více než 60 let starší. V letech 1549–1601 se statek nacházel v majetku

Obr. 1: Vesnice Mirkovice (okres Český Krumlov), vyznačení usedlosti čp. 1 na tzv. indikační skice mapy stabilního katastru z roku 1827 (zdroj: <http://historickemapy.cz/k/>).

kostela sv. Víta v Českém Krumlově. Po celou tuto dobu je spojen se jménem sedláka Řehuta/Řehauta (SOka ČK 2). Významnou přestavbu domu usedlosti dokládají trámy nad síní, datované k roku 1473. O rozsáhlé úpravě krovu nad domem i přilehlým samostatně stojícím špýcharem v 1. polovině 16. století vypovídají konstrukce datované v rozpětí let 1530/1531–1535/1536. Patrně mezi roky 1601–1613 přešla usedlost do vlastnictví krumlovské městské obce. Berní rula pak k roku 1654 uvádí jako osedlého sedláka Jana Řehouška, což je patrně pouze zkomolené jméno Řehout, neboť v roce 1728 již opět figuruje v zápisech jméno Mathias Řehaut. Dne 17. 3. toho roku přebírá Mathias Řehaut usedlost po zemřelém „Ambrožovi Řehautovi za cenu 466 zl. 40 kr.“ (Červený – Červená 2003). Dne 3. 1. 1737 se statku ujímá na dobu 30 let po zemřelém M. Řehoutovi Franz Burger (v téže ceně). Jako dědicové jsou uvedeni vdova Anna, synové Jakub, Martin, Ignác, Adalbert, Ondřej a Antonín (SOka ČK 3). Doba, po kterou drží usedlost Franz Burger, se nakonec protáhne na 41 let. Konečně 23. 3. 1778 přebírá usedlost v téže ceně Adalbert Řehaut i se všemi náležitostmi: 2 páry volů, 2 dojné krávy, 2 ovce, 1 chovná prasnice se selaty, 3 páry koz, 2 železem okované pluh... (SOka ČK 4). Až v roce 1797, po více jak třech letech, nacházíme v archivních materiálech v souvislosti s čp. 1 jiné jméno než Řehaut. Dne 26. 2. toho roku přebírá usedlost od svého zemřelého tchána A. Řehauta jeho zeť Václav Gallistl ze vsi Zahradka (SOka ČK 5). Nicméně do 20. století je nadále usedlost se jménem Řehaut svázána: „Nejstarší je snad číslo 1 (Jana Gallistla), zvaného Řehoutovec. Statek je pozoruhodný nejen umístěním, ale i způsobem stavby; připomíná starou tvrz...“ (Řežáb 1938, 74). Stabilní katastr z roku 1827 k usedlosti uvádí: Václav Gallistl, sedlák, obytná a hospodářská budova, zastavěná plocha 475 sáhů čtverečních, tj. 1 708, 4325 m². Ve 2. čtvrtině 19. století došlo k další významné přestavbě domu spojené se snížením stropu bývalé jizby; stropní trámy nesou vnošení 1839.

V roce 1865 postihl oheň dolní stranu vsi; dendrochronologicky datovaný vazný trám krovu domu do zimy 1865/1866 napovídá, že požár se nevyhnul ani usedlosti čp. 1. V letech 1889–1895 je majitel usedlosti Jan Gallistl zmiňován jako starosta obce Mirkovice. V letech 1923–

Obr. 2: Mirkovice, dům čp. 1, půdorys obytné části usedlosti s grafickým vyznačením stavebněhistorického vývoje. A – klasicistní chlév, B – samostatně stojící špýchar, C – komorový díl, D – síňový díl, E – jizba, F – sklep, I – původní vstup do zahloubené komory, II – v patře zazděný původní vstup do špýcharu, III – vstup do pece s předpeční jámou, IV – zaniklý dymník, V – otisk zaniklé pece, VI – zazděné okénko síně, VII – původní vstup do síně, VIII – nález fragmentu roubené příčky, IX – zazděné okno (vzniklé zvětšením původního okna jizby), X – okna vzniklá zvětšením původních oken jizby, XI – nález otisku neznámé konstrukce ve tzv. svatém koutu, XII – hliněná omazávka, XIII – původní okna jizby, XIV – místo nálezu fragmentu dymného okénka, XV – místo uložení vzpěry původního průvlaku, XVI – kamenná přizdívká, XVII – místo nálezu otisku zaniklého dymníku v krovu, 1 – zdivo vzniklé před rokem 1422, 2 – zdivo vzniklé od roku 1422 do konce 15. století, 3 – zdivo vzniklé po roce 1530, 4 – hypotetický barokní zdivo, 5 – zdivo a konstrukce vzniklé v první polovině 19. století, 6 – zdivo vzniklé mezi lety 1839 – 1865, 7 – zdivo a konstrukce vzniklé v průběhu 20. století (na základě zaměření geodetické firmy CePT vypracoval D. Šnejd).

1932 proběhla poslední významná úprava domu, při níž zanikla roubená příčka oddávající světnici od síně a rozčleněním světnice a síně vznikla stávající dispozice.

(Převážná část výše uvedených údajů, a to včetně citací, byla převzata z průzkumové zprávy písemných pramenů ke vsi Mirkovice, zpracované PhDr. Janem Müllerem roku 2007 a uložené v archivu NPÚ ÚOP v Českých Budějovicích, a z článku téhož autora připraveného pro časopis Výběr [Müller 2014]).

objektu splňovaly statické nároky. Nicméně takové kusy bude možné nahradit věrnými rekonstrukcemi. Rozsah ve skanzenu použitelné roubené konstrukce někdejší jizby lze odhadnout na třetinu její celkové hmoty. K tomu lze připočítat stropní konstrukci komorové části ze 70. let 15. století; v relativně příznivém stavu zůstaly zachovány nosné trámy i záklop.

Rozebírání objektu předcházelo geodetické zaměření laserovým skenerem. Po sejmutí vnitřních cihelných

Doba kolektivního hospodaření ve 2. polovině 20. století se neblaze zapsala i do tváře mirkovické usedlosti čp. 1, nicméně dům byl po celou tuto dobu obydlen, a nacházel se tedy v relativně dobrém stavu. V 90. letech se celý majetek vrátil původním vlastníkům, jejich nezájem o obnovu usedlosti ale vedl k prohloubení chátrání všech staveb. V roce 2008 zanikly kolna se stodolou, na jejichž místě dnes stojí novostavba rodinného domu. Poté, co se v roce 2009 zřítla střecha a část obvodových stěn, byl stržen i objekt výměnku. V roce 2012 Ministerstvo kultury ČR sejmulo památkovou ochranu z obytného domu a přilehlých klasicistních chlévů. Dům (resp. jeho nejcennější, tedy roubená část) se v té době již nacházel v havarijním stavu. Po letech snah probudit zájem vlastníků o jeho obnovu jsme již spolu s kolegy z NPÚ nenacházeli způsob, jak objekt zachovat *in situ*; statut vesnické památkové zóny se v této situaci ukázal jako naprosto nedostačující stupeň ochrany. Jako jediné možné řešení se ukázal transfer nejcennějších dřevěných částí – především stěn někdejší jizby domu – do Expozice lidové architektury v Chanovicích, neboť majitelé byli ochotni konstrukce za tímto účelem darovat a této akce se ochotně ujali pracovníci Vlastivědného muzea Dr. Hostaše v Klatovech. V době rozebírání se dochovala zhruba polovina hmoty roubení někdejší jizby, ovšem ne všechny zachráněné prvky lze v budoucnu znovu sestavit. Brání tomu vysoký stupeň degradace dřevní hmoty některých částí nebo několikanásobné přerézání trámů, jež nelze vyprotěžovat tak, aby v rekonstruovaném

obezdívěk a plet, mladších hliněných a vápenných omítek a přemaleb byly také provedeny rastrové fotoplány roubených interiérových stěn (vyhotoveno kombinací laserových dat a fotogrammetrie). Zděná část objektu (síňový a komorový díl) po dokončení demontáže dřevěných prvků z valné části podlehl následné demolici.

Dnes z historické architektury usedlosti zbývá žalostné torzo; na původním místě stojí pouze plášť klasicistních chlévů (plackové klenby jsou již také strženy), naštěstí ale zůstal zachován velmi cenný patrový špýchar, v jehož případě se vlastník dal přesvědčit, aby za pomoci dotačních prostředků obnovil střechu a celkově jej staticky zajistil.

Obr. 3: Mirkovice, dům čp. 1, pohled na dům v době, kdy ještě stál celý, zleva klasicistní chlévy přiléhající na komorový díl domu, dále síň a světnice s roubením, zcela vpravo samostatně stojící patrový středověký špýchar (foto D. Šnejd, není-li uvedeno jinak).

POPIS NÁLEZŮ A JEJICH INTERPRETACE

Drobná ves Mirkovice se nachází na historické cestě mezi Českým Krumlovem a Kaplicí, jež původně procházela přímo středem obce, v novověku však byla odkloněna k jejímu severnímu okraji. Usedlosti, převážně čtyřstranné statky („vierkanty“), lemuji ze dvou stran lichoběžníkovou svažující se návěs.

Usedlost čp. 1 leží v severovýchodní části návsi, nad svahek klesajícím k Jíleckému potočku. Její mimořádná hodnota odvisela od doslova unikátně dochovaných reliktních středověké zástavby, jediných svého druhu (nejen) v dané obci. Jednotlivé historické objekty nepravidelně obklopovaly dvůr lichoběžníkového tvaru. Obytný dům jej spolu s přilehlým špýcharem uzavíral ze severní strany.

Podélný půdorys domu, s hlavní osou probíhající od západu k východu, byl původně nepochybně trojdílný. Ve východní části, vymezené částečně obezděnou roubenou konstrukcí, se nacházela hlavní obytná místnost (zprvu jizba), ve střední části síňový díl. Směrem k západu navazovala špýcharová část se zahloubenou komorou a nad ní situovaná sýpka. V jedné řadě s domem samostatně stojí patrový zděný špýchar, a to v těsném sousedství štítové (východní) strany někdejší jizby.

Na středověký původ obytné části domu i přilehlého špýcharu jednoznačně ukazuje již jejich konstrukční a dispoziční řešení. Přesto znamenalo datování trámů roubení někdejší jizby, dendrochronologicky určené do zimy 1422/1423 (Kyncl 2013), velké překvapení. Roubená obytná místnost původně zabírala v rámci domu prostor o rozměrech necelých 7 x 8 m, více či méně se dochovaly tři dřevěné stěny (jižní, východní a severní). Její původní rozsah na západní straně je doložen nálezem fragmentu zrušené roubené příčky, oddělující síňový díl. V první řadě zaujme řešení roubené štítové stěny orientované směrem do soutky, úzkého prostoru sevřeného z druhé strany pa-

trovým špýcharem. Po sejmutí novodobé vápenné omítky nanesené na rákos byla objevena soustava čtyř drobných otvorů tzv. pyramidové sestavy: tři, resp. čtyři (jedno z toho patrně dodatečné), se nacházejí v jedné vodorovné úrovni, čtvrtý otvor je umístěn nad nimi, a to v ose stěny pod stávajícím stropem. V kompletním stavu se dochovalo pouze okno při jihovýchodním nároží, ostatní v různě fragmentární míře. Jedno okénko, se zazdívkou z kamennů na hliněnou maltu a přetřenou mazanicí, se podařilo nalézt až během rozebírání stěny, a proto není zmíněno v předchozím článku (Šnejd 2014, 85). Zatím nelze zcela vysvětlit superpozici dvojice okének u severovýchodního kouta místnosti; vzájemný vztah a způsob provedení bude detailněji prozkoumán na dochovaných prvcích. Nicméně už dnes předpokládáme, že severní z nich je mladší. Nasvědčují tomu tato pozorování: 1) plocha lůžka pro okenici severního okénka s hrubým zaštipaným povrchem naznačuje zasekání této plochy do již staršího suchého dřeva, 2) svědčí proto to i absence stop po ukotvení levého konce lišty okenice okna napravo, 3) dále boky severního otvoru nesou stopy vyřezání, nikoliv vysekání, a i vnější úprava okna je jiná, a proto je i špaleta tohoto okna širší. To vše naznačuje druhotné vyříznutí otvoru do již stojící stěny, snad z důvodu posunutí okenního otvoru mimo hmotu sousedního špýcharu, který původnímu (jižnějšímu) otvoru cloní. Zajímavou skutečností je silné opálení až zuhelnatění druhého okna od severu, a stejně tak i okna u jihovýchodního nároží. I když jsou ohořelé po celém obvodu, nejvýrazněji však v horních partiích. Opálení naznačuje, že v těchto otvorech mohlo být intenzivně manipulováno s otevřeným ohněm. Zdá se, že do otvorů mohla být umisťována svítidla, např. typu kahanu. Odhlédneme-li od značné rizikovosti takového počínání, lze připustit, že jako odkládací niky mohly otvory sloužit v době, kdy došlo k jejich částečnému zaslepení, a plamen svítidla tedy ne-

rušil průvan. Souvislost opálení s požárem můžeme vzhledem ke stavu ostatních konstrukcí téměř jistě vyloučit.

Vrcholový (dymný) otvor je upraven jednoduchým okosem, kdežto okna spodní úrovně zaujmou náročnější tesařskou úpravou. Na interiérové straně lze u všech pozorovat dlabaná mělká lůžka, určená pro osazení posuvných okenic. Ty byly uchyceny v drážkách v horní a dolní hraně lůžka. Některé okenice se pohybovaly v drážkách vysekaných přímo v trá-

Obr. 4: Mirkovice, dům čp. 1, fotogrammetrie východní štítové stěny jizby (zpracování P. Mudra).

Obr. 5: Mirkovice, dům čp. 1, fotogrammetrie jižní štítové stěny jizby (zpracování P. Mudra).

Obr. 6: Mirkovice, dům čp. 1, část východní štítové stěny při severovýchodním nároží, vlevo jsou čitelné dvě fáze okének v roubení, v textu 3. a 4. okénko. U pravé špalety vstupu do špýcharu je fragment lůžka okenice prostředního okénka jizby, nad ním dobře čitelná spodní část dymného otvoru (foto M. Princ).

mech roubení, ale v některých případech musely být mělké okenicové niky opatřeny lištami, neboť horní či dolní okraj zasahoval příliš do obliny kmeny. Způsob provedení oken i jejich rozvrh nápadně připomínal systém okenních otvorů u alpských dymných jizeb (Škabrada 2003, 260). Za pozornost stojí, že u většiny oken probíhala lůžka posuvných okenic po obou stranách otvoru, což dokládá dvoudílný typ okenice. Později nalezený čtvrtý (druhý od severu) okenní otvor měl okenici jednostrannou; nika okenice otvoru při severovýchodním koutu (výše popisovaný dodatečný otvor) částečně narušovala niku okenice tohoto otvoru.

Dvorní roubenou stěnu prolomily tři rozměrnější mladší otvory, nicméně po sejmutí vnějších a vnitřních obezdívek se podařilo nalézt fragmenty tří

Obr. 7: Mirkovice, dům čp. 1, jižní stěna jizby s vystupující římsou.

Obr. 8: Mirkovice, dům čp. 1, jihovýchodní kout roubené jizby – tzv. svatý kout (foto M. Špinarová).

původních oken stejného provedení jakou na štítové straně – též s oboustrannými okennicemi. Velmi zajímavé je vysekání okenních otvorů – a to jak ve štítové, tak jižní stěně – do dvou horizontálních úrovní (nepočítaje v to vrcholový dymný otvor). Otvory proto zasahují do tří vrstev roubení. Zjevně se nejedná o tesařské diletantství, ba naopak o promyšlenou stavební erudici. Kdyby se všechny otvory nacházely v jedné úrovni, přerušily by minimálně jeden trám čtyřikrát a další trámy by ve stejných místech značně oslabily. Provedení otvorů tímto způsobem zajistilo stavbě dostatečnou tuhost. Na exteriérové straně, jak se z dochovaných detailů zdá, byla minimálně v jižní stěně okna opticky sjednocena do jedné roviny za pomoci okosů hran. Tento předpoklad bude možné ověřit během rekonstrukce stavby.

Poslední ze zachycených okenních otvorů v roubené konstrukci se nacházel na kraji severní stěny v místě, kde je roubení ukončeno svislým sloupkem a přechází v ka-

Obr. 9: Mirkovice, dům čp. 1, detail pozůstatku konstrukce neznámého účelu v jihovýchodním koutu jizby (foto M. Špinarová).

mennou zeď. Jeho stáří však již nebude možné prověřit, neboť severní část roubení podlehlá destrukci před započítáním průzkumu. Patrně byl zřízen až v době, kdy byla obezděna severní část srubu: pokud by zde existovalo již

Obr. 10: Mirkovice, dům čp. 1, pohled do jihozápadního koutu roubené jizby. Dobře je čitelná odříznutá příčka oddělující zdivo síně, nad dodatečně zvětšeným oknem římsa a dva dlaby pro uložení trámů polenice.

Obr. 11: Mirkovice, dům čp. 1, zdivo jižní stěny síně s původním vstupem, vpravo do vstupu dodatečně zmodernizované středověké okno, překlady nad vstupem jsou datovány do roku 1405–1406.

před obezděním srubu, zásadně by to ohrozilo statiku dané části. Prolomení tohoto otvoru přerušilo začepování minimálně dvou trámů do zazděného sloupku. Možnost, že nynější okno se nachází v místě středověkého otvoru, lze ze stejného důvodu vyloučit. Potvrzuje to i absence okosů na vnějších oblinách srubu, které by se po původním okně jistě dochovaly. Domníváme se, že severní roubená stěna jizby okna zcela postrádala, a to nejen díky orientaci na sever, ale patrně i z bezpečnostních důvodů jako vnější stěna usedlosti. Téměř v celém rozsahu roubené světnice se dochoval strop z roku 1839, tvořený dvěma průvlaky, přes které jsou kladeny povaly zdola a z boků přitesané.

Výsledky dendrochronologické analýzy potvrzují letopočet vyřezaný na jednom z průvlaků. Průvlaky byly vsunuty do otvorů vyříznutých do roubení jizby tak, že je překrývá poslední dochovaná vrstva roubení jizby.

Ve stropu snížené světnice lze rozlišit druhotně využitě povaly ze stropu někdejší jizby i masivnější kuláče z horních partií srubu téže místnosti. Trámy z obvodového pláště bylo možné dobře identifikovat podle dlabů pro přeplátování v koutech místnosti, a to včetně otvoru pro spojovací kolík. Podle vazeb lze u většiny z nich také určit, z jaké stěny pocházejí. Stropní povaly byly při snížení stropu ze tří stran druhotně přitesány a uloženy oproti předchozí poloze lícovou stranou nahoru. Ta zůstala v původním neotesaném stavu se zadehtovaným povrchem způsobeným dlouhodobým provozem jizby. Na koncích některých povalů se dochovaly jednoduché konvexní zádlabí pro osedlání na koruně trámů roubení štítové stěny. Původní výšku jizby lze téměř jistě určit podle počtu prvků obvodového roubení, druhotně umístěných ve sníženém povalovém stropě. Připočteme-li dvě chybějící vrstvy, vychází nám výška jizby v rozmezí 3,5 až 3,7 m. Toto rozpětí ve výšce jizby je dáno tím, že s jistotou neznáme úroveň původních podlah, které se nepodařilo archeologicky doložit. Vezmeme-li v úvahu, že se s největší pravděpodobností jednalo o dusanou hliněnou vrstvu, jež dosahovala nejspíše spodní hrany prahového štítového trámu, vychází výška jizby 3,6 m.

Pozoruhodná je „římsa“ v nádvorní (jižní) stěně ve výšce cca 2,18 m od současné podlahy, tvořená masivním trámem obvodového roubení, výrazně vystupujícím do interiéru (obr. 7). Ze spodní strany je její profil zeslaben polodrážkou, která tvoří přechod římsy do rovné plochy precizně otesaných a sesazených roubených stěn pod římsou. Nad římsovým trámem byl uložen poslední trám s přitesanou interiérovou stranou, který byl zároveň posledním trámem svislé stěny. Nad ním následovaly klenuté stěny z mohutných kuláčů, pouze s přitesanými styčnými plochami. Na římsu byl mezi trámy během rozebírání nalezen jeden železný nástroj se dvěma obdélnými otvory po

stranách (zatím nejasné funkce – připomíná břit z cetlíku na zeli) a také kousek pryskyřice kruhového tvaru – snad knoflík (obr. 20). Ve spáře pod římsou byl nalezen dokonce jeden celý nůž a jedna ulomená čepel nože. Zdá se, že na tato místa byly nástroje pravidelně odkládány. V následujícím trámu nad římsou, v těsné blízkosti fragmentu roubené příčky oddělující jizbu od síně, jsou dochovány šikmé dlaby pro uložení dvou trámů – patrně polenic. Podle stop v roubení lze vysledovat umístění průvlaku vysoké jizby, který podpíral v polovině rozpětí původní povalový strop. V místě uložení průvlaku na obvodové roubení se nachází stopa po zádlabu pro přiloženou vzpěru opřenou do římsy. V protilehlé kamenné stěně je otisk po uložení stejné vzpěry, a to včetně zbytku zdí pohlceného obvodového roubení.

Tesařské zpracování roubení včetně dochovaných detailů (především velmi komplikovaných nárožních vazeb, římsových trámů apod.) se vyznačuje velmi vysokou řemeslnou úrovní. Zkušenost tesařů, kteří tuto stavbu stavěli, musela být tedy značná. Během rozebírání se při detailním průzkumu podařilo v několika případech doložit, že mech musel být mezi přesně opracované styčné plochy roubení a též do nárožních vazeb vkládán již při samotné stavbě, a nikoli dodatečně přechován do vzniklých škvír (samozřejmě i to při stavbě patrně nastalo). Nález fragmentů hliněné vymazávky mezi trámy v interiéru dokládá následné utěsnění mechové izolace spárováním. Stejná úprava povrchu mohla být původně i na vnější straně roubení, což nepřímě dokazují i dva vrtané otvory (ve východní i jižní stěně), i když nelze určit jejich konkrétní účel a stáří.

Dalším pozoruhodným nálezem je otisk konstrukce zadlabané do roubení v jihovýchodním koutě jizby. Lze jen těžko odhadnout přesnou podobu tohoto artefaktu (např. polička či skříňka, nepochybně však související se sakrálním významem tohoto místa v rámci domu; nelze vyloučit ani skromný domácí oltář). Po odstranění této konstrukce byl kout opatřen hliněnou omazávkou se značným podílem vápna (spíše než o maltě lze vzhledem

Obr. 12: Mirkovice, dům čp. 1, pohled na vnější líc jižní roubené stěny jizby, vlevo patrná nepravidelná spára oddělující přízdívku z 19. století.

Obr. 13: Mirkovice, dům čp. 1, severní stěna jizby s mladším snad barokním podezděním, ve kterém je výklenek se skříňkou a vlevo od něj otisk vzpěry zaniklého původního průvlaku vysoké jizby.

k velkému množství organické složky hovořit o mazanici), která se oproti většinově bílému interiéru odlišovala šedým nátěrem. Patrně i v tomto případě jde o vizuální akcent tzv. „svatého koutu“.

Zatím nedokážeme funkčně interpretovat čtyři kruhové otvory po kolících, nalezené v interiéru ve východní roubené stěně mezi prvním a druhým oknem od jihu. Otvory se uplatňují v jednotlivých trámech v řadě nad sebou v nepravidelných rozestupech a jsou mírně vyoseny (resp. posunuty k jižnějšímu oknu). Okraje i vnitřek otvoru jsou značně obroušeny, patrně častou manipulací s kolíkem. V jednom z otvorů se dochoval těsnicí materiál, ovšem

Obr. 14: Mirkovice, dům čp. 1, detail jednoho ze dvou stropních průvlaků s letopočtem 1839, kdy byla snížena původní vysoká jizba na dnešní úroveň.

Obr. 15: Mirkovice, dům čp. 1, detail precízního provedení dlabů na jednom z trámů stěny jizby.

v pokročilém stadiu rozkladu. Materiálový rozbor bude teprve proveden, nicméně lze usuzovat na jemnou useň.

Severní zeď nahradila původní roubení v blíže neurčené době, nejdříve však v 17. století, neboť archeologický průzkum určil stáří keramiky z vrstvy narušené základovým vkopem do 16. a 17. století. Na této zdi, která podle otisku průvlaku stropu vysoké jizby a příčky oddělující síň vznikla ještě v době původního rozsahu obytné místnosti, zaujme nález skryše. Jedná se o malý lichoběžníkový výklenek, ze kterého odbočuje cca 40 cm hluboká vodorovná šachta. Značné zadehtování výklenku nasvědčuje umístění svítidla.

Konstrukční řešení obvodových stěn mladší fáze obytné místnosti, kombinující roubení s kamennou obezdívkou vyzděnou v přímé linii na zděnou část objektu, zprvu svádělo k domněnce, že se jedná o původní úpravu. Napovídalo tomu jednak rozdílné opracování vnějšího líce roubení jižní stěny od roubení štitové stěny, která byla pokryta silnou vrstvou mazanice do mohutných dřevěných klínek, a jednak plynulá návaznost na zdivo síně (Šnejd 2013). Nicméně hloubkový průzkum ukázal, že zdivo síně shodného stáří s roubením je od obezdívky roubení

Obr. 16: Mirkovice, dům čp. 1, detail západní špalety vstupu s dochovanou dřevěnou skobou západky – vodbičkou – a kapsou pro závoru (foto M. Špínarová).

přeci jen odděleno nepravidelnou spárou a že obezdívka je součástí stavebních úprav spojených se zvětšováním oken v 19. století.

Nejasné také zůstává situování otevřeného topeniště v jizbě. V severozápadním koutě, kde jej lze podle analogií předpokládat, proběhla v minulosti řada úprav, které zcela setřely původní situaci (viz níže).

Složitější stavební vývoj byl zjištěn u síňového dílu, který zabíral obvyklou třetinu celkového půdorysu stavby. Jeho jižní dvorní stěna je vyzděna z lomového kamene na hliněnou maltu a přiložena k roubení jizby. V místě jižního okna dnešní bílé kuchyně byl v této stěně odkryt původní vstup do domu. Dochovala se dvevní nika s ozubem a překladem z dubových trámů dendrochronologicky datovaných do roku 1405/1406. Nalevo (při pohledu z interiéru) bylo v překladu možné rozpoznat fragment lůžka točnicových dveří, ve špaletách kapsu a lůžko pro uchycení zasouvací závor. Vedle kapsy pro bezpečnostní závoru se dochovala dřevěná skoba, do níž zapadala patrně pouze jednoduchá otočná západka pro běžné uzavírání dveří. Podoba těchto jednoduchých uzávěrů existovala ve spojení s točnicovými dveřmi velmi dlouho (ještě v 19. století byla užívána např. na Domažlicku, kde se jí říkalo vodbička). Vstup postrádal kamenné ostění, nicméně náběh západní špalety indikuje klenuté nadpraží, nejspíš lomené. Západně od vstupu, v jeho těsné blízkosti, bylo odkryto okénko s překladem stejného provedení a stáří jako u vstupních dveří. Okénko bylo dodatečně zmenšeno na úzké šterbinové okno. Jeden z trámů překladu byl ohořelý takovým způsobem, že k poškození nemohlo dojít ve stávající pozici. Obdobná situace byla zachycena u překladu dvevního otvoru, do něhož byl vysekán otvor pro točnici. Nejenže je překlad též silně zuhelnatělý, ale navíc je na něm dochována vysekaná polodrážka (opálení i drážka byly ve stávajícím stavu skryty ve hmotě zdiva). Oba dřevěné prvky pocházejí z objektu, který podle ohořelých částí zanikl požárem. Podle polodrážky lze usuzovat, že trámek překladu pochází ze starší zárubně (obr. 32).

Protilehlá severní stěna byla, jak je již výše uvedeno, mladšího původu; je provázána s příčnou dělicí stěnou, skrz kterou prochází topeniště dochované pece. Před ús-

tím pece byla nalezena mělká předpecní jáma po obvodu obložená plochými kameny. V koutu místnosti, vpravo od ústí pece, obnažila archeologická sonda výraznou vrstvu popela, dokládající existenci topeniště v tomto místě. Topeniště zde muselo mít v rámci domu dlouhou tradici, neboť příčná dělicí zeď je na této vrstvě založena. V prostoru krovu se podařilo nalézt stopu po zaniklém dymníku, situovaném nad ústím pece. O konstrukci dymníku nemáme bližší informace. Lze pouze částečně rekonstruovat sklon náběhu a relativní výšku sopouchu, který vycházel z kuchyně dále do zúženého komína, neboť kvůli němu musel být upraven i nový krov po požáru roku 1865 a negativ sopouchu komína se dochoval na vaznici a jedné z krokví. Archeologickým průzkumem se nepodařilo potvrdit existenci zdi, která by vydělovala černou kuchyni od síně. Nicméně plenta ze šikmo kladených cihel v severní stěně naznačuje možnou stopu po založení paty klenby. Podle stop silného zadehtování jižní i západní stěny včetně stropu z roku 1473 je evidentní, že provoz topeniště v síni existoval dlouhou dobu po tomto letopočtu. Případnou vestavbu černé kuchyně lze tedy předpokládat nejdříve během raného novověku.

Severní zeď síně v celém rozsahu, od komory až k dělicí zdi s ústím pece, vznikla ve dvou fázích. Z vnější strany je tvořena přízdívkou. Vnitřní – starší – úsek nese trámy stropu se záklopem ze štípaných a přitesávaných povalů a též řezaných fošen – vše dendrochronologicky datované k roku 1473. Za pozornost stojí nedoříznuté a následně štípnuté konce fošen, což – zdá se – svědčí o zhotovení za pomoci rámové vodní pily. Tato stěna se výrazně odlišuje od prokazatelně středověkých zdí čistým povrchem bez sazí. Její vnější líc byl opatřen hladkou vápennou omítkou s líčením, která se zachovala pod přízdívkou. Není tedy vyloučeno její dodatečné vložení pod trámový strop ve výrazně mladším období. Obě stavební fáze severní zdi jsou přiloženy k západní stěně, která v tomto místě přechází do nároží bloku komorového dílu. Pozoruhodnou absenci provázání zdi komory a síně si lze vysvětlit buď tím, že

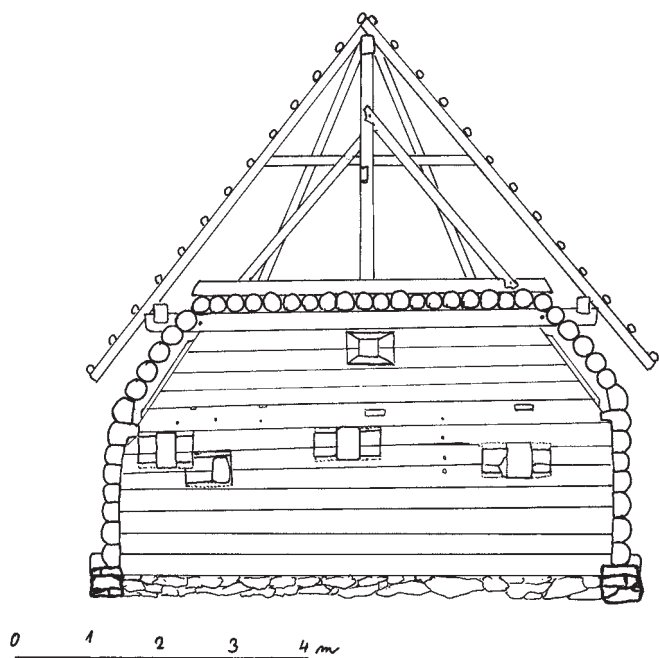
Obr. 17: Mirkovice, dům čp. 1, celkový pohled do interiéru roubené jizby.

Obr. 18: Mirkovice, dům čp. 1, pohled na západní stěnu síně těsně před jejím zbouráním, vpravo dole je vidět zazděný vstup do zahloubeného přízemí komorového dílu (foto M. Špinarová).

severní stěna mohla být roubená v rozsahu jizby i síně, nebo že komorová část stála původně od jizby odděleně a k jejich propojení prostřednictvím síně došlo až později. To by mohlo vysvětlovat i výraznější časový odstup v datování jizby a stropu síně.

Při bourání východní zdi komory byl odkryt původní vstup do zahloubené prostory komorového dílu. Nacházel se ve snížené poloze u severozápadního koutu síně. Byl opatřen ozubem pro točnicové dveře uzavíratelné z prostoru komory. Při dohlížení demolice se podařilo zachytit již jen torzo severní špalety. Veškeré další detaily skryté do té doby pod obklady koupelny (např. případný dřevě-

Obr. 19: Mirkovice, dům čp. 1, pokus o rekonstrukci podoby východní stěny roubené jizby (podle L. Kodýdka).

ný překlad se stopami po točnici – patrně jediný možný prvek, který mohl datovat komoru – či kapsa po závoře) vzaly za své. Na opačném konci dělicí zdi se nachází zazděný vstup do patra komory, nelze však s jistotou říci, že se jedná o původní řešení, neboť dřevěný překlad nebylo možné datovat a úprava špalet nesla stopy dodatečných úprav. Je třeba připustit i možnost, že původně bylo patro přístupné z přízemí komory po dřevěném schodišti. Změna komunikačního schématu pak mohla nastat až při proměně komory na stáje či chlévy, ke které patrně došlo po roce 1838 (datované potrubí přivádějící vodu do žlabů). V severní stěně síně se nacházela vstupní šíje do sklepa, situovaného již mimo dispozici domu. Sklep čtvercového, mírně kosého půdorysu byl zaklenut valenou kamennou klenbou.

Trojúhelný štít nad západní zdí síně vznikl minimálně ve dvou stavebních fázích. Spodní část se zřetelně vyhýbala trámu stropu nad přízemím z roku 1473. Zatímco vrchní, tenčí část štítu byla vyzdvižena až po zrušení mazanice izolace stropu, v souvislosti s výstavbou vaznicového krovu. Datování zdiva starší fáze štítu určil trám zazděný ve štítu z vnitřní strany sýpky, tvořící původně roubený základ nesoucí konstrukci mazanice izolace. K přesnému datování trámu bohužel chyběly podkorní letokruhy (datace 1526+). Nicméně nález fragmentu ohořelé pozednice usazené v druhotné poloze nad roubenou světnicí, datovaný do roku 1530/1531, napovídá o úpravách zásadnějšího charakteru, spojených snad s kompletní výměnou krovu nad celým domem. Za zmínku stojí, že v nevelkém časovém odstupu prošel přestavbou i východně od domu stojící špýchar; vzorky odebrané ze stropních trámů a roubeného věnce v podkroví, datované do roku 1535/1536, vypovídají o výměně stropních konstrukcí a vystavění nového krovu včetně kamenných štítů.

Kamenné obvodové stěny komorového dílu jsou zděny na kvalitní vápennou maltu. Tím se výrazně odlišují od

Obr. 20: Mirkovice, dům čp. 1, železné nástroje nalezené v mezerách mezi trámy roubení, vlevo dole fragment předmětu z pryskyřice (foto L. Kodýdek).

ostatního zdiva domu. To spolu se spárou v místě severovýchodního nároží komorového dílu nasvědčuje, že komorový díl by mohl být nejstarší a snad původně i samostatně stojící částí domu.

Shrňme-li výše popsané nálezové situace a dendrochronologické analýzy, lze si utvořit poměrně věrohodnou představu o podobě domu v pozdním středověku a raném novověku. Dnešní stavbě patrně předcházela blíže nedatovatelná stavba, ze které se dochovala komorová část zděná na vápennou maltu. Po předpokládaném zániku části této stavby byla vystavěna stávající roubená jizba, vysoká cca 3,6 m a prosvětlená soustavou úzkých okének s posuvnými okenicemi v interiéru. Dřevo na její plášť bylo pokáceno v roce 1422/1423. Situování topeniště v jizbě se bohužel nepodařilo identifikovat. Navazující široká síň byla od jizby oddělena roubenou příčkou a byla vybudována buď současně s jizbou, nebo nejpozději – v 2. polovině 15. století (datace stropu nad síní 1473). Při severní stěně, v příčné ose síně se nalézalo topeniště, jehož datování nelze upřesnit.

V interiéru jizby se pohledově uplatňoval srubový plášť, u něhož byly vymazány a do hladka utaženy pouze spáry. U zděných konstrukcí byla v interiéru v nejstarší fázi zaznamenána absence jakýchkoliv omítek, byť hliněných; na holém kamenném zdivu síně se usadila silná vrstva sazí, které pronikaly i hluboko do spár. Na některých místech zdiva zděného na maltu byly nalezeny stopy následného líčení vápnem. Ani v exteriéru nebyly nalezeny omítky středověkého stáří. Následující stavební úpravy, odehrávající se těsně po roce 1530, se týkaly patrně pouze krovů a střech: nově byly vyzděny štíty na komorovém dílu domu i na samostatně stojícím špýcharu při jizbě a starší krovky byly nahrazeny novými konstrukcemi.

Dobu proměny dymné jizby ve světnici nelze přesně určit. Nicméně v protipožární vrstvě mazanice stropní konstrukce, která je časově určena keramikou 19. století (nacházela se přímo v mazanici), a požárem roku 1865, který tuto vrstvu poznamenal, se vedle novodobé keramiky nacházely i zlomky třech kachlů. Stáří kachlů lze jen rámcově zařadit do širokého časového horizontu od 2. poloviny 16. století až do konce 17. století. Jeden z kachlů je rohový a bezesporu je zdoben trigramem IHS

Obr. 21: Mirkovice, dům čp. 1, neglazovaný rohový kachel zdobený monogramem IHS, nalezený v mazanici z 19. století nad stropem síně ze 70. let 15. století (foto L. Kodýdek).

ve slunečním kotouči. Je třeba uvést, že současně s pecí v síni fungovalo ještě další otopné zařízení (nejspíše těž pec), situované ve světnici. Po něm se zachoval pouze otisk v přemalbách severní zdi světnice. Ústilo zcela určitě do prostoru uvažované černé kuchyně, v té době byla světnice vymezena ještě středověkou roubenou příčkou. Topeniště bylo zbořeno, snad až spolu s roubenou příčkou při přestavbách, v letech 1923–1932.

Zaujme silné zadehtování sníženého stropu světnice, jež souvisí patrně s osvětlováním prostoru loučemi, možná v osvětlovacím koši. Při rozebírání mirkovického domu bylo na různých místech nalezeno velké množství (ne)požitých loučí, jež byly zastrkány např. ve spárách roubení a na několika místech ležely i v podkroví. Strop nebyl, zřejmě z obav opadávání vrstev vápna ze zadehtované plochy, dlouhou dobu bílen. S nelíčeným povrchem zůstal až do stavebních úprav odehrávajících se ve 20. století, kdy byl opatřen rákosovou omítkou.

Po snížení stropu světnice v roce 1839 byl upravený polovalový strop znovu překryt shora vrstvou mazanice. Podle vypálené stopy po prahové vaznici v mazanici byl nad světnicí a síní sestaven nejspíše krov s hřebenovou vaznicí nebo hambalkový s podvlečenou středovou vaznicí pod hambalky. Nález ohořelého fragmentu pozednice datované do roku 1530/1531 naznačuje, že krov sestává mj. z prvků raně novověkého krovu. V záklopu stropu bývalé síně z 15. století byl nalezen jeden ohořelý šindel. Zapadl v prošlapaném místě vrstvy mazanice, v těsné blízkosti komí-

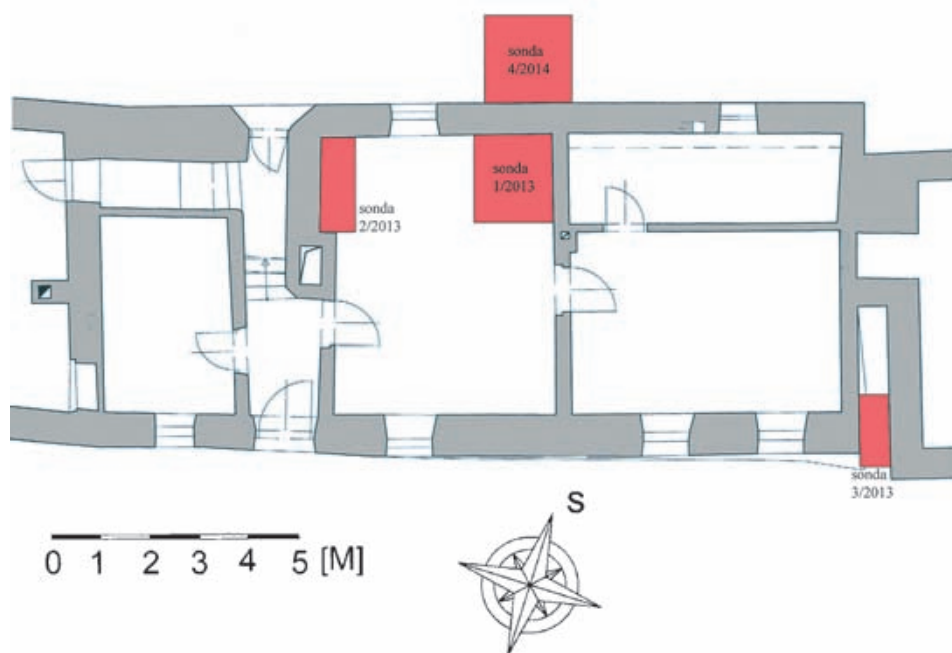
Obr. 22: Mirkovice, dům čp. 1, neglazovaný kachel s jednoduchou výzdobou, nalezený v mazanici z 19. století nad stropem síně ze 70. let 15. století (foto L. Kodýdek).

Obr. 23: Mirkovice, dům čp. 1, barokní kování zazděné v obezdávce jižní stěny jizby u jihozápadního nároží v úrovni spodní hrany jižního prahového trámu (foto L. Kodýdek).

na bývalé černé kuchyně. Šindelová krytina mohla tvořit celý střešní plášť, nebo pouze lemovala doškovou krytinu a z plochy střechy vystupující konstrukci komína. Po požáru v síni roku 1865, který nesporně zasáhl i usedlost čp. 1 (nad celým domem vykazuje mazanice izolace stropu známky působení ohně), byl osazen nový krov vaznicové soustavy, což doložila i dendrochronologie.

S přestavbami po roce 1839 souvisí i proražení vstupu ze světnice do patra špýcharu. Tato vstupní šíje se schoďštěm byla provedena po snížení stropu a před požárem 1865, neboť respektuje výšku sníženého stropu a hlíněné omazávky zasažené požárem její boční stěny částečně překrývají. Původně byla zřejmě šíje zastropena dřevěnými překlady. Poté, co je v roce 1865 strážil požár, nahradil toto zastropení segmentový záklenek, který již přemazán nebyl. To dokazuje i množství nalezených nespálených

Obr. 24: Mirkovice, dům čp. 1, plán obytné části usedlosti s vyznačením archeologicky zkoumaných ploch (kresba J. Havlice).

Obr. 25: Mirkovice, dům čp. 1, archeologická sonda 1/2013, v levé části patrný zahloubený objekt z 13. století (foto J. Havlice).

plev, které sem mohly napadat až po požáru.

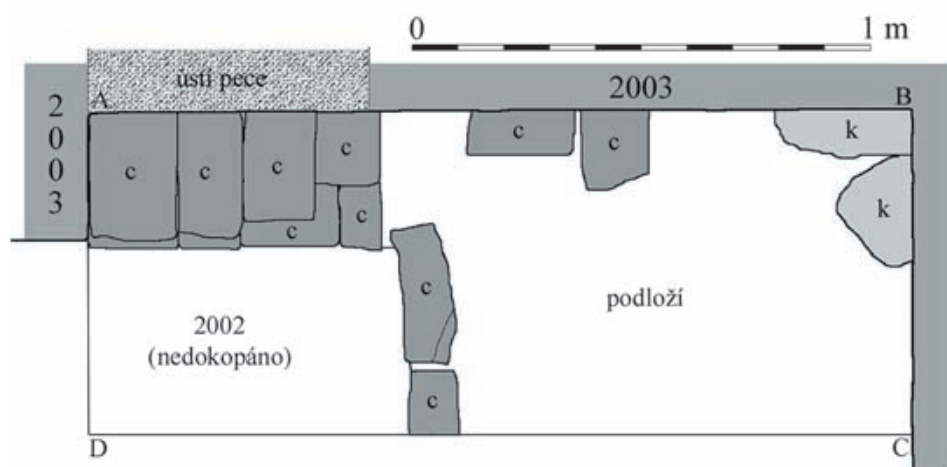
Nález stavební obětiny ve formě litinového hmoždíře s mincemi (z roku 1894 a 1923) a silně zkorodovaným železným kolečkem (snad jakási známka) posouvá následující úpravy až do 20. století. A to přesně mezi léta 1923–1932, kdy byla 6. 2. nějakým Josefem Loukotkou dokončena v podkroví mohutná udrna, která byla založena již částečně na cihlové příčce a novém typovém povalovém stropu nad částí bývalé síně. V té době byla zrušena roubená přič-

ka (nová byla posunuta o 1 m na úkor roubené světnice) a zároveň zanikla předpokládaná černá kuchyně. Vznikl tak prostor dnešní bílé kuchyně – od té doby hlavní obytné místnosti. Roubená světnice, předělená na dvě části příčkou, již plnila pouze funkci ložnice a komory. Byl zazděn původní vstup do domu a nový vybourán v dnešní pozici. Do zbývajících prostor síně byl vestavěn další pokoj a ze síně zbyla pouze úzká zalomená chodba. V souvislosti s touto úpravou došlo k přesunutí vstupů do přízemí i patra komorového dílu do severozápadního kouta síně a změněn byl také nástup do sklepa.

Interiér komorového dílu také doznal výrazných úprav. Trámový strop mezi komorou a patrem (sýpkou) nahradil,

v souvislosti s vestavbou koupelny do spodní komory v 2. polovině 20. století, novodobý keramický strop do travers. I přes tyto zásahy zůstával původní účel prostoru stále patrný. Při pohledu zvenčí jej jasně signalizovala dochovaná šterbinová okénka, a to jak ve štítu, tak ve dvorním průčelí. Pozůstatkem roubeného věnce nesoucího maznicovou izolaci byly trámy zazděné v obou štítech. Na koncích se zachovaly dlaby pro osazení krajní krokve a přeplátování s pozednicí.

Neméně zajímavou stavbou je přilehlý kamenný patrový špýchar, oddělený od obytné budovy úzkou soutkou. Na jeho jižním průčelí vyniká profilový lomený portál do prvního patra. Tvar ostění by mohl svědět k dataci již do 2. poloviny 14. století, nicméně nelze vyloučit přenesení z jiné stavby. Horizontální ústupek ve zdivu západního průčelí ukazuje na dvě fáze výstavby špýcharu. Dobu vyvýšení horní části zdiva se štíty upřesňují stropní trámy nad prvním patrem, datované do roku 1536. Současný

Obr. 26: Mirkovice, dům čp. 1, kresebná dokumentace archeologické sondy 2/2013, v levé části ústí pece s odkrytou částí předpeční jámy (kresba J. Havlice).

s touto úpravou je kompletně dochovaný roubený věnec v podkroví s dlaby pro usazení krokví lepenec. Lepenec spolu s krovem byl v 2. polovině 19. století nahrazen novějším ránkovým krovem.

ARCHEOLOGICKÝ VÝZKUM

Záchranný archeologický výzkum v areálu mirkovické usedlosti čp. 1 proběhl v červenci a srpnu 2013 v přímé návaznosti na práce spojené s transferem středověké roubené konstrukce domu. Jeho úkolem bylo doplnit informace získané stavebněhistorickým průzkumem a zdokumentovat situace odkryté při rozebírání dřevěných konstrukcí domu, popřípadě ohrožené při následné demolici zdiva. Výzkum byl rozdělen do dvou etap – první proběhla ještě před rozebráním roubené konstrukce, druhá pak na volné ploše po odstranění nadzemních částí stavby. V interiéru i exteriéru obytné budovy byly položeny čtyři sondy, vybrané sektory byly dále zkoumány formou mikrosondáže.

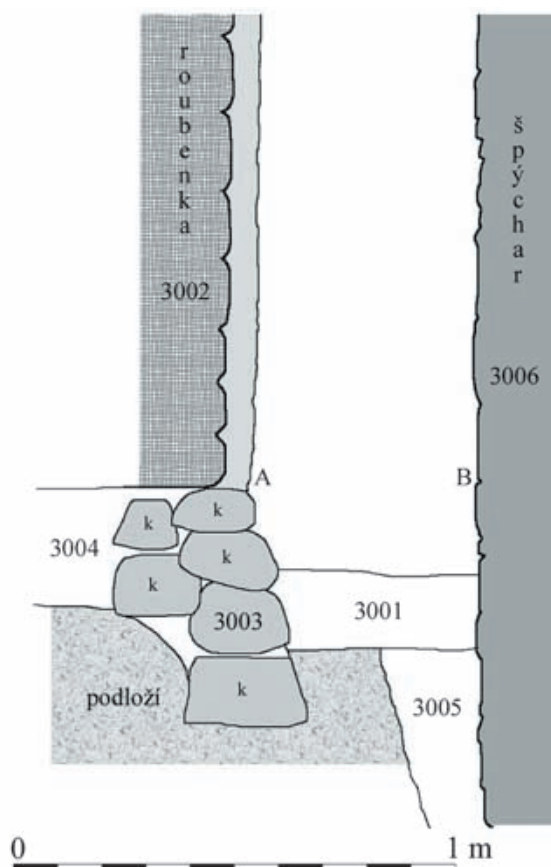
Historické jádro Mirkovic ani nejbližší okolí obce dosud nebyly podrobněji archeologicky zkoumány. Přímo v areálu usedlosti čp. 1 byly v roce 2008 sledovány liniové výkopy pro inženýrské sítě, kromě nálezů raně novověké keramiky zde byly zdokumentovány základy zbořené stodoly (Červenka 2011). Naproti tomu při výkopových pracích prováděných při celkové obnově elektrického vedení v obci nebyly zaznamenány žádné archeologické nálezy (Valony 2011).

Sonda 1/2013

Sonda o rozměrech 200 × 180 cm byla položena do severovýchodního rohu jizby k severní obvodové zdi 1005 a k ní druhotně přiložené vnitřní příčce 1004. Povrch celé místnosti tvořily dvě vrstvy novodobé betonové podlahy 1001 a 1002. Těm předcházela starší kompletně odstraněná prkenná podlaha, z níž se zachovaly pouze negativní otisky dvou nosných trámů uložených ve směru sever-jih. Následovala středně ulehlá hlinitá vrstva 1003, která vyplňovala nepravidelně oválný objekt v jižním sektoru sondy zahloubený 24 cm do podloží. Druhý zahloubený objekt na opačné straně sondy byl vyplněn hnědočernou hlinitojílovitou vrstvou, tento objekt obsahující keramiku ze 13. století byl porušen při stavbě vnější zdi 1005. Geologické podloží se nacházelo v hloubce 30 cm pod úroveň nejmladší betonové podlahy.

Sonda 2/2013

Sonda o rozměrech 180 × 70 cm byla položena do výklenku v severozápadním rohu síně. V západní stěně výklenku bylo stavebněhistorickým průzkumem odkryto ústí zaniklé pece situované ve výšce cca 30 cm nad stávající podlahou. Původní topeniště pece se nachází pod podlahou zvýšené části chodby mezi síní a komorou. Povrch sondy tvořily dvě úrovně novodobé betonové podlahy. Po jejím odstranění byl pod ústím pece odkryt cihlový sokl, před nímž se nacházela předpeční jáma druhotně zaplněná stavební sutí 2002. Částečně odkrytá severní boční stěna jámy byla obložena cihlami a pálenými tvarovkami. Vpravo od předpeční jámy se v severním sektoru sondy nacházela výrazná vrstva 2001, která byla převážně tvořena odpadem vymetným z topeniště. Přilehlá zeď s ústím pece vrstvu částečně narušovala. V této vrstvě byl nalezen tříkřejcar Františ-

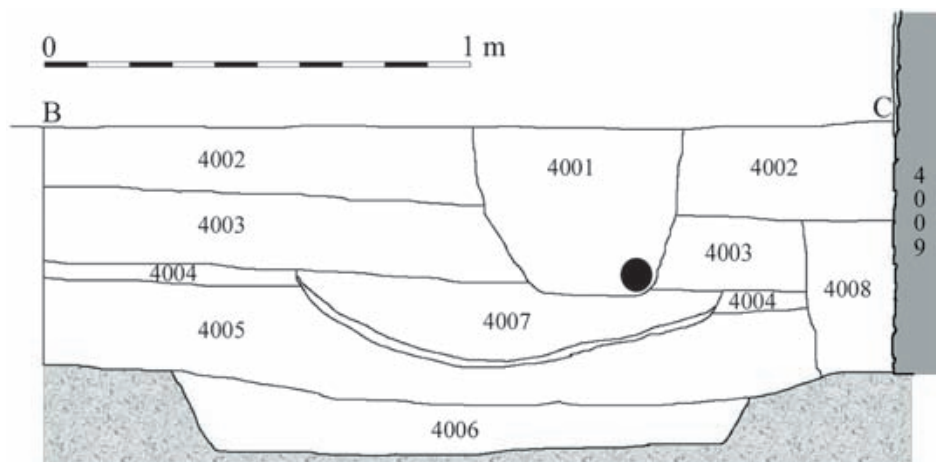

Obr. 27: Mirkovice, dům čp. 1, archeologická sonda 3/2013 – řez soutkou mezi obytným stavením a špýcharem (kresba J. Havlice).

ka II. (1792–1835). Nepravidelně vyskládané ploché kameny pravděpodobně usnadňovaly komunikaci v předpečním prostoru.

Sonda 3/2013

Sonda o rozměrech 160 × 45 cm byla položena do úzké soutky mezi obytným stavením a špýchar, jejím účelem bylo zdokumentování stratigrafických vazeb mezi oběma středověkými stavbami. Povrch soutky byl pokryt již značně ulehlou vrstvou odpadu 3001, výrazný podíl v ní zaujímaly opadaná omazávka z vnější strany roubeného pláště někdejší jizby a pálená střešní krytina. Po odtěžení vrstvy 3001 se v geologickém podloží tvořeném zde hlinito-písčítým sedimentem vyzrával asi 20 cm široký základový vkop špýcharu 3006. Vkop vyplněný mírně ulehlou hlinitou vrstvou 3005 nebyl dokopán až na dno, vzhledem k terasovitě upravenému terénu se základová spára západní zdi špýcharu nacházela v hloubce cca 200 cm pod povrchem sondy.

Obr. 28: Mirkovice, dům čp. 1, archeologická sonda 4/2013 – profil BC (kresba J. Havlice).

Obr. 29: Mirkovice, dům čp. 1, částečně odkryté ústí pece s předpeční jámou v sondě 2/2013 (foto J. Havlice).

Na opačné straně soutky byly odkryty základové partie roubených stěn obytné místnosti domu. Vlastní roubená konstrukce 3002, krytá na vnější straně omazávkou, byla založena na masivní podezdívce 3003 z nasucho vyskládaných velkých lomových kamenů. Tato podezdívka byla částečně zahloubena do podloží. Na vnitřní straně se podezdívka opírala o světle hnědou hlinitou vrstvu 3004, která se nacházela pod podlahou roubenky a nasedala přímo na podloží. Na povrchu této vrstvy byl nalezen malý peníz krále Ludvíka Jagellonského (1516–1526). Stratigrafická situace v sondě nedovoluje posoudit ani relativní chronologický vztah roubené konstrukce a špýcharu.

Sonda 4/2013

Sonda o rozměrech 200 × 200 cm byla položena do zahrady k severní obvodové zdi obytného stavení. Pod svrchní humusovitou vrstvou se nacházela asi 20 cm mocná vrstva heterogenní navážky 4002 obsahující výraznou příměs stavební suti. Do této vrstvy byl zahlouben recentní vkop pro meliorační potrubí 4001. Následovala tmavá jílovito-hlinitá vrstva 4003, kterou porušoval základový vkop pro obvodovou zeď 4009. Vkop vyplněný hlinito-jílovitou vrstvou s úlomky cihel zasahoval až na geologické podloží. Pod vrstvou 4003 následovala tenká spáleništní vrstva 4004 a světle hnědá jílovito-písčítá vrstva 4005. Obě tyto vrstvy byly porušeny mělkou jámou na vápno 4007 se zbytky nevybraného vápna na dně. Pod vrstvou 4004 v hloubce 60 cm se již nacházelo geologické podloží, do něhož byl ve východním sektoru sondy zahlouben nepravidelně oválný objekt 4006. Objekt s mírně kónickými stěnami a rovným dnem byl vyplněn tmavou jílovito-hlinitou vrstvou obsahující zlomky pozdně středověké keramiky.

INTERPRETACE ARCHEOLOGICKÝCH SITUACÍ

V sondách v interiéru někdejší jizby obytného stavení byla na více místech zjištěna obdobná stratigrafická situace – pod dvěma vrstvami novodobé betonové podlahy se nacházely reliktů odstraněné starší prkenné podlahy (dva

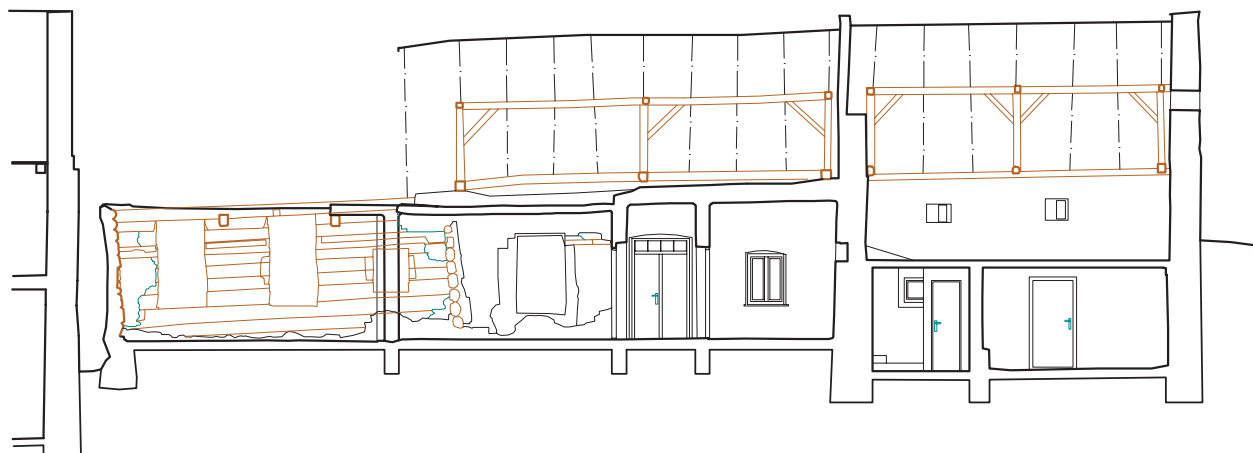
Obr. 30: Mirkovice, dům čp. 1, archeologická sonda 3/2013 v soutce mezi obytným stavením a špýcharem, na začištěném povrchu je dobře patrný základový vkop pro západní stěnu špýcharu (foto J. Havlice).

negativy nosných trámů odkryté v sondě 1/2013). Pod touto podlahou se nacházela silně ulehá hlinitá vrstva, do níž bylo založeno jak kamenné obvodové zdívo budovy, tak roubená konstrukce. Tato vrstva překrývala několik nevýrazných objektů zahloubených do geologického podloží, z nichž jeden obsahoval zlomek keramiky z 13. století. Rozměrná pec zjištěná stavebněhistorickým průzkumem v prostoru chodby pod schodištěm na půdu směřovala svým čtvercovým ústím do severozápadního kouta síně. Pod tímto ústím byla v sondě 2/2013 zjištěna obezděná předpeční jáma o šířce 80 cm, s provozem pece rovněž souvisí výrazná popelovitá vrstva v okolí předpeční jámy. Tato vrstva je datována tříkrejcarem Františka II. z roku 1800. Pro pece s topeništěm zapuštěným do sousední místnosti domu nejsou předpeční jámy typické, v ojedinělých případech se s nimi ale lze setkat (Škabrada 2013). Sonda 3/2013 v soutce mezi obytným domem a špýcharem prokázala, že obě budovy byly založeny na různých výškových stupních terasovitě upraveného terénu. Stěny středověké roubené stavby byly založeny na kamenné podezdívce z nasucho vyskládaných lomových kamenů.

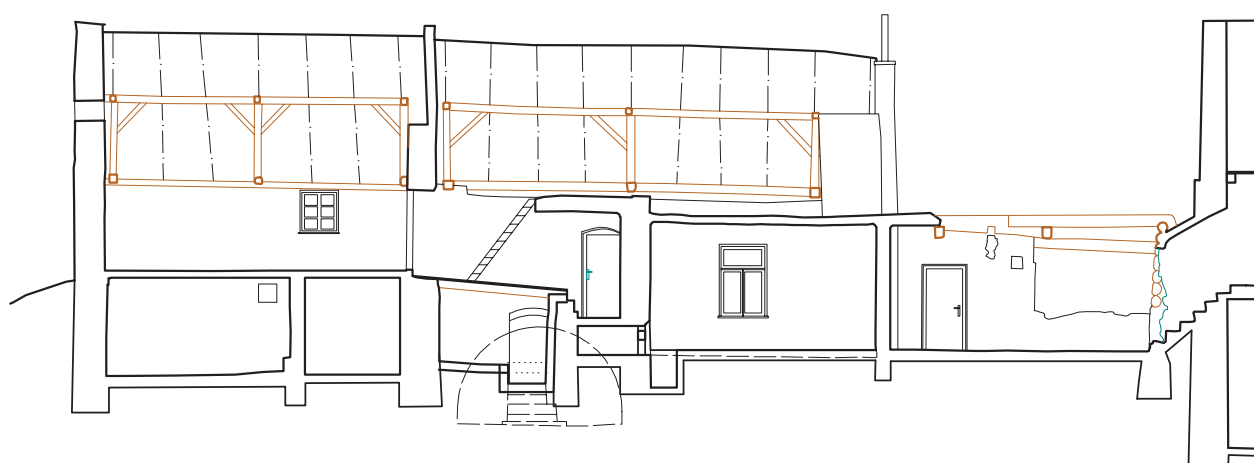
ZÁVĚR

Středověký špýcharový dům mirkovické usedlosti čp. 1 bezesporu patřil k nejcenějším památkám svého druhu na území České republiky. Jeho demolici zdaleka nevyvažuje příležitost provést komplexní interdisciplinární průzkum, který umožnil podrobněji prostudovat kon-

PODÉLNÝ ŘEZ - POHLED NA JIŽNÍ STĚNU DOMU

PODÉLNÝ ŘEZ - POHLED NA SEVERNÍ STĚNU DOMU

0 1 2 3 4 5 [M]

Obr. 31: Mirkovice, dům čp. 1, podélné řezy domem jsou výsledkem geodetického zaměření pořízeného v průběhu rozebírání (geodetická firma CePT).

strukční řešení a stavební vývoj této mimořádné stavby. Archeologická sondáž přinesla cenné informace o způsobu založení roubené konstrukce, dispozici interiéru a vývoji historického nadloží v exteriéru. Nález keramiky z 13. století dokládá starší fázi osídlení.

Hloubkový průzkum rozebíraných a demolovaných konstrukcí domu přinesl celou řadu cenných zjištění. Nejstarší fáze dispozičního vývoje domu se ale nepodařilo objasnit s potřebnou jistotou. Jako nejstarší část domu se jeví zděný komorový blok, který mohl zprvu fungovat buď jako samostatný špýchar, nebo byl již od počátku součástí vícedílného domu. Naproti tomu přesně lze datovat roubený plášť obytné místnosti. Otázkou zůstává relativní a absolutní chronologie mezilehlé síně, datum ante quem její existence poskytuje dochovaný strop ze 70. let 15. století.

Dům představoval výjimečný příklad konstrukčního řešení (včetně dochovaných stop užívání stavby), který významným způsobem doplňuje poznatky z archeologických odkryvů zaniklých vsí. Odhalené severovýchodní nároží komorové části i návaznost jižní obvodové zdi síně na přilehlé konstrukce může signalizovat obdobný vývoj

trojdílné dispozice, podobně jako je předpokládán na základě výzkumů zaniklých vsí Bystřec (Belcredi 2006) nebo Mstěnice (Nekuda – Nekuda 1997). Publikované závěry, že v těchto lokalitách byla doložena postupná geneze trojdílné dispozice, kdy komorová část a jizba stály původně odděleně jako samostatné objekty a až později byly propojeny dodatečně vloženou síní, se ale staly předmětem detailní kritiky (k Mstěnicím Smetánka 1993; k Bystřeci Kypta 2007). Jako zdánlivě nejbližší analogie k rekonstruovanému stavebnímu vývoji mirkovického domu se jeví situace bystřecké usedlosti č. XI, založené v 1. polovině 14. století. V jejím areálu údajně dodatečně došlo k scelení zprvu samostatné komory a jizby v trojdílný půdorys domu na počátku 15. století (Belcredi 2006, 74–91; k tomu kriticky Kypta 2007, 602–608). Ač o nejstarších stavebních fázích mirkovického domu můžeme vést obšírné diskuse, není pochyb o jeho nezastupitelné hodnotě, uchované nyní pouze v podobě transferovaných torz dřevěných konstrukcí a podrobné dokumentace.

Príspevek vznikl v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ: Výzkum nemovitých památek v ČR. Aktuální metodické

Obr. 32: Mirkovice, dům čp. 1, jeden z vyjmutých dubových překladů nad původním vstupem do síně (datováno 1405/1406), vpravo dole lůžko točnice dveří. Vlevo drážka dokládající druhotné použití tohoto prvku (foto L. Kodýdek).

ké otázky průzkumu a dokumentace, ohrožené druhy památek a jejich vybrané exempláře, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

PRAMENY A LITERATURA

- Anderle, J. – Ježek, M. – Zavřel, J. 2000: Průzkum selské usedlosti čp. 2 v Sakách na Slánsku, Průzkumy památek 7, 43–67.
- Belcredi, L. 2006: Bystřec. O založení, životě a zániku středověké vsi. Archeologický výzkum zaniklé středověké vsi Bystřece 1975–2005. Brno.
- Červenka, E. 2011: Mirkovice, okr. Č. Krumlov, in: Výzkumy v Čechách 2008, Praha, 169.
- Červený, V. – Červená, J. 2003: Berní rula. Generální rejstřík ke všem svazkům (vydaným i dosud nevydaným) berní ruly z roku 1654, doplněný (tam, kde se nedochovaly) o soupis poddaných z roku 1651. Praha.
- Kyncl, T. 2013: Výzkumná zpráva č. 092–13. Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků domu čp. 1 Mirkovice. Brno. Rkp.
- Kypta, J. 2007: Domy a usedlosti zaniklé středověké vsi Bystřece (Úvahy o výpovědních schopnostech náleзовých situací a způsobů prezentace dokumentace), Archeologické rozhledy 59, 592–624.
- Mašková, V. 1997: Církevní instituce v Českém Krumlově v první polovině 15. století, in: Českokrumlovsko 1400–1460. Český Krumlov, 54–69.
- Müller, J. 2014: Poznámky k dějinám Mirkovic na Českokrumlovsku, Výběr, v tisku.
- Nekuda, V. – Nekuda, R. 1997: Mstěnice 2. Zaniklá středověká ves u Hro-

- tovic. Dům a dvůr ve středověké vesnici. Brno.
- Pešta, J. 2004: Encyklopedie českých vesnic II. Jižní Čechy. Praha.
- Řezáb, A. 1938: V šumavském kraji: II. díl mého životopisu. Vlastním nákladem.
- Smetánka, Z. 1993: K problematice trojdílného domu v Čechách a na Moravě v období vrcholného a pozdního středověku, in: Mediaevalia archaeologica Bohemica 1993. Památky archeologické – Supplementum 2. Praha, 117–138.
- [SOKA ČK 1] SOKA Český Krumlov, AM ČK, K-1, i. č. 17, karton č. 2.
- [SOKA ČK 2] SOKA Český Krumlov, AM ČK, K-1, i. č. 1888–1909, sign. B IV 2, karton č. 75.
- [SOKA ČK 3] SOKA Český Krumlov, AM ČK, K-1, i. č. 2949 /Kniha trhových smluv pro Mirkovice z let 1690–1876/, sign. B II 2d.
- [SOKA ČK 4] SOKA Český Krumlov, AM ČK, K-1, i. č. 1289 /Kniha poplatků městských poddaných, 1661/, sign. B III 2a; i. č. 2862 /Fasse obyvatelstva města, poddanských vesnic města i kostela, 1710–1787/, sign. C III 2 b 1, karton č. 398–399.
- [SOKA ČK 5] SOKA Český Krumlov, AM ČK, M-1, i. č. 3012, sign. C I D 1, Popis domů a obyvatel městských vsí 1795–97, karton č. 166.
- Škabrada J. 2003: Konstrukce historických staveb. Praha.
- Škabrada J. 2004: Zajímavosti roubené světnice a domu čp. 4 ve Vitějovicích u Prachatic, Dějiny staveb 2004, 159–164.
- Škabrada, J. 2013: Předpeční jámy ve venkovských domech v Čechách od druhé poloviny 18. století do druhé poloviny 20. století, Průzkumy památek 20, č. 2, 51–66.
- Šnejd, D. 2013: Nové poznatky o rozšíření špýcharového domu na Českokrumlovsku, Průzkumy památek 20, č. 2, 83–96.
- Valkony, J. 2011: Mirkovice, okr. Č. Krumlov, in: Výzkumy v Čechách 2009. Praha, 495.

DER MITTELALTERLICHE KERN DES BAUERNHOFES NR. KONSKR. 1 IN MIRKOVICE ERGEBNISSE DER TIEFENUNTERSUCHUNG

Die Gemeinde Mirkovice, erstmalig 1362 schriftlich belegt, wurde wohl schon im 13. Jahrhundert am historischen Verbindungsweg zwischen Český Krumlov und Kaplice (Krumau und Kaplitz) angelegt. Die Siedlung gehört aus der urbanistischen Hinsicht der Gruppe mit zweiseitigem Dorfplatz an. Den Kern des Dorfes dominieren zweigeschossige Vierkanthöfe, auch mehrere dreiseitige giebelorientierte Bauernhöfe sind vertreten.

Das Gehöft Nr. Konskr. 1 befindet sich in der nordöstlichen Dorfplatzpartie über dem Tal vom Jílecký (Maltschitzer) Bach. Trotz der Zerstörung seiner einigen Teile handelte es sich um ein denkmalpflegerisch außerordentlich wertvolles, die Gebäude mittelalterlichen Ursprungs enthaltendes Areal. Obwohl man sich des Vorhandenseins der Blockbau-Konstruktion in der Masse des Hauses seit längerem bewusst war, ihre Datierung mittels dendrochronologischer Analyse in die Jahre 1422/1423 bedeutete eine große Überraschung. Der Blockbauraum mit Maßen 7 x 8 m und Höhe ca. 3,5 m schloss an einen älteren nicht näher datierten Bau, von dem der gemauerte Kammerteil erhalten blieb. Die Holzstube war mit einem System von schmalen, an der Innenseite mit verschiebbaren Platten versehenen Fensterchen beleuchtet. An der Ostseite war an die Stube ein geräumiger Flur angeschlossen, dessen Balkendecke 1473 datiert wurde. In der Flurnordostecke befand sich in der Mauerwerkmasse der Backofen mit der ausgekleideten Vorofengrube. Sein Betrieb wurde mittels eines Münzfundes in den Anfang des 19. Jahrhunderts datiert, es ist aber nicht ausgeschlossen, dass er an Stelle einer älteren (ursprünglich mittelalterlichen) Feuerstelle erbaut wurde. Nach 1530 hat man den Kammerteilgiebel neu errichtet und das ganze Haus mit neuem Dachwerk versehen. Vor dem Brande (1865) versah man die Außenseite der Holzkonstruktion mit Lehmestrich. Das die mittelalterliche Blockbaukonstruktion enthaltende Wohngebäude des Bauernhofes Nr. 1 zählte zu den wertvollsten und am besten erhaltenen Denkmälern seiner Art auf dem Gebiet Tschechiens. Infolge langzeitiger Abwesenheit der Instandhaltung und Mangels an Interesse der Besitzer den Havariezustand des Hauses zu lösen hat man das Haus abgetragen. Die unbeschädigten Teile der Holzkonstruktion wurden demontiert und in die Dauerausstellung der Volksbauhunde in Chanovice überführt, womit sich das letzte Kapitel der Existenz des bislang ältesten bekannten Volkshauses in Tschechien abgeschlossen hat.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Dorf Mirkovice (Bez. Český Krumlov [Böhmisches Krumau]), Bauernhof Nr. Konskr. 1, sog. indik. Skizze der Karte des Stablen Katasters, 1827 (Quelle <http://historickemapy.cz/kz/>).

Abb. 2: Mirkovice, Haus Nr. 1, Grundriss (Baualtersplan) vom Wohnteil des Bauernhofes (D. Šnejd, ausgearbeitet auf Grund der Bauaufnahme der geodätischen Firma CePT).

Abb. 3: Mirkovice, Haus Nr. 1, Ansicht des Hauses aus der Zeit, solange noch das ganze Gebäude stand; von links klassizistische Viehställe an den Kammerteil des Hauses angeschlossen, weiter Flur und Stube mit Blockwerk, ganz rechts der freistehende mittelalterliche zweigeschossige Kornspeicher (Foto D. Šnejd, falls nicht anders angegeben).

Abb. 4: Mirkovice, Haus Nr. 1, östliche Giebelwand der Stube, Fotogrammetrie (Bearbeitung P. Mudra).

Abb. 5: Mirkovice, Haus Nr. 1, südliche Giebelwand der Stube, Fotogrammetrie (Bearbeitung P. Mudra).

Abb. 6: Mirkovice, Haus Nr. 1, Teil der östlichen Giebelwand der Stube bei der Nordostecke, links zwei deutliche Phasen der Fensterchen im Blockwerk (im Text des Beitrags des 3. und 4. Fensters). Bei der rechten Laibung des Kornspeichereingangs befindet sich Fragment vom Lager der Fensterlade vom Mittelfenster der Stube, darüber gut deutlicher Unterteil der Rauchöffnung (Foto M. Princ).

Abb. 7: Mirkovice, Haus Nr. 1, südliche Stubenwand mit hervortretendem Gesims.

Abb. 8: Mirkovice, Haus Nr. 1, Blockbaustube, Südostecke – sog. „Heilige Ecke“ (Foto M. Špinarová).

Abb. 9: Mirkovice, Haus Nr. 1, Blockbaustube, Südostecke, Rest nach einer Konstruktion unbekannter Zweckbestimmung, Detail.

Abb. 10: Mirkovice, Haus Nr. 1, Blockbaustube, Blick in die Südostecke. Gut deutlich ist die abgesägte, das Flurmauerwerk abtrennende Querwand, über dem nachträglich vergrößerten Fenster ein Gesims und zwei Zapfenlöcher zur Lagerung der Scheitergestellbalken.

Abb. 11: Mirkovice, Haus Nr. 1, Mauerwerk der Flursüdmauer mit dem ursprünglichen Eingang, rechts vom Eingang das nachträglich verkleinerte mittelalterliche Fenster, Stürze über dem Eingang 1405-1406 datiert.

Abb. 12: Mirkovice, Haus Nr. 1, Außenseite der Südwand der Blockbaustube, links eine deutliche, die Zumauerung aus dem 19. Jahrhundert abtrennende unregelmäßige Fuge.

Abb. 13: Mirkovice, Haus Nr. 1, Stube, Nordwand mit der späteren, wohl barockzeitigen Untermuerung, in der eine Nische mit Versteck und links davon der Abdruck nach der Strebe des verschwundenen Unterzugbalkens der hohen Stube ist.

Abb. 14: Mirkovice, Haus Nr. 1, Detail von einem der zwei Unterzugbalken mit der Jahreszahl 1839, als die hohe Stube in die heutige Höhe niedriger gemacht wurde.

Abb. 15: Mirkovice, Haus Nr. 1, Stube, einer der Balken der Blockbauwand, Detail der präzisen Ausführung der Zapflöcher.

Abb. 16: Mirkovice, Haus Nr. 1, Detail der westlichen Eingangslaibung mit einem erhaltenen Holzhasen der Klinke und der Riegelscheide (Foto M. Špinarová).

Abb. 17: Mirkovice, Haus Nr. 1, Blockbaustube, Innenraum, Gesamtansicht.

Abb. 18: Mirkovice, Haus Nr. 1, Stube, Westwand kurz vor Demolierung, rechts unten deutlicher zugemauerter Durchgang zum eingesenkten Kammerteilerdgeschoss (Foto M. Špinarová).

Abb. 19: Mirkovice, Haus Nr. 1, Blockbaustube, Ostwand, Rekonstruktionsversuch (nach L. Kodýdek).

Abb. 20: Mirkovice, Haus Nr. 1, die in den Fugen zwischen den Balken der Wände gefundenen eisernen Werkzeuge, unten links Fragment eines Gegenstandes aus Harz (Foto L. Kodýdek).

Abb. 21: Mirkovice, Haus Nr. 1, Eckkachel ohne Glasur mit Monogramm IHS, im Lehmestrich aus dem 19. Jahrhundert über der Decke des Flurs aus den 1470er Jahren gefunden (Foto L. Kodýdek).

Abb. 22: Mirkovice, Haus Nr. 1, Kachel ohne Glasur mit einfachem Dekor, im Lehmestrich aus dem 19. Jahrhundert über der Decke des Flurs aus den 1470er Jahren gefunden (Foto L. Kodýdek).

Abb. 23: Mirkovice, Haus Nr. 1, barockzeitiger Metallbeschlag, in der Ummauerung der Südwand der Stube bei der Südwestecke in der Höhe der unteren Kant des südlichen Schwellenbalkens eingemauert (Foto L. Kodýdek).

Abb. 24: Mirkovice, Haus Nr. 1, Plan des Wohnteils des Gehöftes mit ersichtlich gemachten archäologisch erforschten Flächen (Zeichnung J. Havlice).

Abb. 25: Mirkovice, Haus Nr. 1, archäologische Sonde 1/2013, in der Partie links deutliches eingetieftes Objekt aus dem 13. Jahrhundert (Foto J. Havlice).

Abb. 26: Mirkovice, Haus Nr. 1, zeichnerische Dokumentierung der archäologischen Sonde 2/2013, an der linken Seite Ofenmund mit freigelegtem Teil der Vorofengrube (podloží – Untergrund, nedokopáno – nicht gegraben;

Zeichnung J. Havlice).

Abb. 27: Mirkovice, Haus Nr. 1, archäologische Sonde 3/2013 – Schnitt über Gässchen zwischen dem Wohngebäude (roubenka) und dem Kornspeicher (špýchar; Zeichnung J. Havlice).

Abb. 28: Mirkovice, Haus Nr. 1, archäologische Sonde 4/2013 – Profil BC (Zeichnung J. Havlice).

Abb. 29: Mirkovice, Haus Nr. 1, zum Teil freigelegter Ofenmund mit Vorofengrube in der Sonde 2/2013 (Foto J. Havlice).

Abb. 30: Mirkovice, Haus Nr. 1, archäologische Sonde 3/2013 im Gässchen zwischen dem Wohngebäude und dem Kornspeicher, auf der präparierten Oberfläche deutlicher Grundaushub für die Westwand des Kornspeichers (Foto J. Havlice).

Abb. 31: Mirkovice, Haus Nr. 1, Längsschnitte über das Haus als Ergebnis der geodätischen Aufnahme während der Demolierung (geodätische Fa. CePT).

Abb. 32: Mirkovice, Haus Nr. 1, einer der herausgenommenen Eichenholzstürze über dem ursprünglichen Flureingang (Datierung 1405/1406), rechts unten Türzapfenlager. Links ein die Sekundärverwendung des Bauglieds begleitender Falz (Foto L. Kodýdek).

(Übersetzung J. Noll)

USEDLOST ČP. 46 V LÍŠINĚ PŘÍSPĚVEK K POZNÁNÍ STAVEBNÍ VÝBAVY SELSKÉHO DVORA NA JIŽNÍM PLZEŇSKU

KAREL FOUD

V letech 2012–2013 proběhla revize území severozápadní části okresu Plzeň-jih (Plzeňský kraj) ve snaze zmapovat jak současný stav zdejšího historického stavebního fondu, tak v terénu rozpoznat a případně dokumentovat hodnotné objekty z okruhu památek lidového stavitelství. V průběhu výzkumu byly ve dvoře čp. 46 v Líšíně na Stodsku identifikovány dvě z kamene zděné sýpky vybavené dvojítm krovem a hliněným tepelně-izolačním a protipožárním lepením. Usedlost doplňuje torzálně dochované roubené obytné stavení. Cílem následujících řádků je tyto budovy stručně popsat a prezentovat jako pozoruhodný doklad vývoje zdejšího lidového stavebního fondu, který je dnes, oproti jiným oblastem jižního Plzeňska, poměrně chudý na stavby pocházející z období 2. poloviny 18. století a 1. poloviny následujícího věku.

Okolí Plzně se z národopisného hlediska dá nazvat oblastí roubeného a od 19. století též zděného lidového domu, a to jak komorového, tak chlěvního typu. Oproti předchozím obdobím, kdy i zde dřevěné konstrukce převládaly nad „nespalnými“, začal se také tady od 19. století prosazovat dům zděný z kamene. Ve stejné době stavebníci věnovali zvýšenou pozornost i dekorativnímu pojetí fasád, štítovým nástavcům bran, tvarům štítů objektů obracejících se do veřejného prostranství a podobně. Většinou se tento architektonický proud rozvinul v lokalitách, které